

МАҲАЛЛАЛАРДА ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ БАРВАҚТ ОЛДИНИ ОЛИШ ВА ХАВФСИЗ МУҲИТНИ ЯРАТИШ БОРАСИДАГИ ЧОРА-ТАДБИРЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Холиқов Азимжон Юсупович

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси магистратура
“ташкилий-тактик бошқарув” мутахассислиги тингловчиси
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20523082>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 26-may 2026 yil
Ma'qullandi: 28-may 2026 yil
Nashr qilindi: 30-may 2026 yil

KEY WORDS

маҳалла, ҳуқуқбузарликлар
профилактикаси, хавфсиз
муҳит, профилактика
инспектори, жамоат
хавфсизлиги, рақамли
технологиялар, жамоатчилик
назорати, ёшлар сиёсати,
сунъий интеллект, ҳуқуқий
маданият.

ABSTRACT

Мазкур мақолада маҳаллада ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш ва хавфсиз муҳитни яратиш масалалари таҳлил қилинган. Унда “хавфсиз маҳалла” тамойили, профилактика инспекторлари ва жамоатчилик ҳамкорлиги, хорижий давлатлар тажрибаси ҳамда рақамли технологиялардан фойдаланишнинг аҳамияти ёритилган. Шунингдек, ёшлар билан ишлаш, оилавий низоларнинг олдини олиш ва жамоатчилик иштирокини кучайтириш орқали профилактика самарадорлигини ошириш бўйича таклифлар берилган.

Бугунги кунда жамиятда тинчлик ва барқарорликни таъминлаш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. Айниқса, маҳаллаларда ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш, аҳоли ўртасида ҳуқуқий маданиятни юксалтириш ва хавфсиз муҳитни шакллантириш масалалари муҳим аҳамият касб этмоқда. Чунки маҳалла жамиятнинг энг қуйи, бироқ энг таъсирчан ижтимоий институти сифатида фуқароларнинг кундалик ҳаёти, тарбияси ва ижтимоий муносабатларига бевосита таъсир кўрсатади.

Ўзбекистон Республикасида сўнгги йилларда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимини такомиллаштириш, “хавфсиз маҳалла” тамойилини ҳаётга татбиқ этиш ва профилактик чора-тадбирларни манзилли ташкил этиш бўйича кенг қўлланми ислохотлар амалга оширилмоқда. Хусусан, маҳаллаларни “қизил”, “сарик” ва “яшил” тоифаларга ажратиш, “маҳалла еттилиги” фаолиятини кучайтириш, профилактика инспекторлари ҳамда жамоатчиликнинг ҳамкорлигини йўлга қўйиш орқали ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш механизми жорий этилди.

Шу билан бирга, жиноятчиликка қарши курашишда фақат жазо чораларини қўллаш эмас, балки ҳуқуқбузарликка олиб келувчи ижтимоий омилларни аниқлаш ва бартараф этиш муҳим аҳамиятга эга. Бу эса аҳоли бандлигини таъминлаш, ёшлар тарбияси, оилавий низоларнинг олдини олиш, психологик ва ижтимоий қўллаб-қувватлаш каби комплекс чора-тадбирларни талаб этади.

Ҳозирги глобаллашув шароитида ахборот технологияларининг жадал ривожланиши, миграция жараёнлари, интернет орқали содир этилаётган ҳуқуқбузарликлар ва ижтимоий муаммолар профилактика тизимига янги ёндашувларни жорий этишни тақозо этмоқда. Шу боис маҳаллаларда хавфсиз муҳит яратиш, рақамли мониторинг тизимларини жорий қилиш, сунъий интеллект имкониятларидан фойдаланиш ва фуқароларнинг жамоатчилик назоратидаги иштирокини кенгайтириш долзарб вазифалардан бирига айланмоқда.

Мазкур илмий мақолада маҳаллада ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш ва хавфсиз муҳитни яратишнинг назарий-амалий асослари, хорижий давлатлар тажрибаси ҳамда миллий тизимни такомиллаштириш истиқболлари таҳлил қилинади.

Жамиятда тинчлик, осойишталик ва фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш ҳар қандай давлатнинг муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади. Айниқса, маҳалла миқёсида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш давлат ва жамият барқарорлигини таъминлашнинг муҳим кафолати сифатида намоён бўлади. Чунки ҳуқуқбузарлик ва жинойятчиликнинг асосий сабаблари айнан маҳалладаги ижтимоий муҳит, аҳоли турмуш даражаси, оилавий муносабатлар ва ёшлар тарбияси билан чамбарчас боғлиқ.

Сўнгги йилларда Ўзбекистонда профилактика тизимини тубдан ислоҳ қилиш, маҳаллаларда хавфсиз муҳит яратиш ва жинойятчиликни камайитириш бўйича қатор ҳуқуқий-ташкилий чоралар кўрилмоқда. Хусусан, “Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Республика маҳаллаларида хавфсиз муҳитни яратиш йўналишида яхлит манзилли ишлаш тизимини жорий этишга қаратилган қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2026-йил 05-январдаги ПҚ–1-сонли қарори асосида “Ҳар бир маҳаллада ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш”¹ устувор вазифа сифатида белгиланди.

Мазкур тизимда профилактика инспекторлари, миллий гвардия, прокурорлар, маҳалла фаоллари ва жамоатчиликнинг ўзаро ҳамкорлиги кучайтирилди. Шунингдек, юқори криминоген ҳолат кузатилаётган маҳаллаларда махсус “манзилли чора-тадбирлар” концепцияси² жорий этилди.

Мавзунинг долзарблиги яна шундаки, айрим маҳаллаларда оилавий низолар, ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарлик, ишсизлик, гиёҳвандлик ва ахборот хавфсизлиги билан боғлиқ муаммолар сақланиб қолмоқда. Бу эса профилактика тизимини янада такомиллаштириш, замонавий технологиялардан самарали фойдаланиш ва жамоатчилик иштирокини кенгайтиришни талаб этади.

Хавфсиз муҳитни яратишда фақат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар эмас, балки маҳалла фуқаролар йиғини, таълим муассасалари, ота-оналар, нодавлат ташкилотлар ва оммавий ахборот воситалари ҳам муҳим ўрин тутаяди. Шу нуқтаи назардан, ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш масаласи комплекс ёндашувни талаб қилади.

¹ “Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Республика маҳаллаларида хавфсиз муҳитни яратиш йўналишида яхлит манзилли ишлаш тизимини жорий этишга қаратилган қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2026-йил 05-январдаги ПҚ–1-сонли

² “Ўзбекистон Республикаси Президентининг айрим қарорларига маҳаллаларда жинойятчиликнинг барвақт олдини олиш тизими натижадорлигини янада оширишга қаратилган ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги 2025-йилнинг 18-августдаги ПҚ–258-сонли қарори

Бундан ташқари, рақамли технологияларнинг ривожланиши профилактика соҳасида янги имкониятларни яратмоқда. Масалан, видеокузатув камералари, “хавотир тугмалари”, сунъий интеллект асосида таҳлил қилиш тизимлари ҳамда электрон мониторинг механизмлари ҳуқуқбузарликларни қисқартиришда самарали восита бўлиб хизмат қилмоқда.

Шу боис мазкур мавзуда илмий тадқиқот олиб бориш, хорижий тажрибаларни ўрганиш ва миллий тизимга мос инновацион таклифлар ишлаб чиқиш бугунги куннинг долзарб вазифаларидан бири ҳисобланади.

Ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш ва хавфсиз муҳитни яратиш бўйича илғор хорижий давлатлар тажрибалари ҳамда уларнинг илмий таҳлили

Жаҳон амалиётида ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш ва хавфсиз муҳитни таъминлаш борасида турли самарали моделлар шаклланган. Хусусан, Япония, Сингапур, Германия ва АҚШ каби давлатларда профилактика тизими жамоатчилик иштирокини кенгайтириш, рақамли технологиялардан фойдаланиш ва ижтимоий омилларни бар்தараф этишга асосланган.

Японияда “Кобан” тизими кенг қўлланилади. Бу маҳаллий полиция пунктлари бўлиб, аҳоли билан яқин мулоқот ўрнатиш, муаммоларни эрта аниқлаш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга хизмат қилади. Полиция ходимлари аҳоли билан доимий мулоқотда бўлиб, ҳар бир ҳудуднинг ижтимоий ҳолатини яхши билади. Натижада Японияда жиноятчилик даражаси дунёдаги энг паст кўрсаткичлардан бири ҳисобланади.

Сингапурда “Smart Nation” концепцияси асосида рақамли хавфсизлик тизими шаклланган. Барча жамоат жойларида интеллектуал видеокузатув камералари ўрнатилган бўлиб, сунъий интеллект орқали шубҳали ҳаракатлар автоматик аниқланади. Шунингдек, аҳоли мурожаатлари учун махсус мобил иловалар жорий этилган. Бу тизим ҳуқуқбузарликларнинг тезкор олдини олиш имконини бермоқда.

Германияда эса профилактика фақат полиция фаолияти билан чекланиб қолмайди. У ерда ижтимоий хизматлар, психологлар, таълим муассасалари ва маҳаллий ҳокимият органлари ўзаро ҳамкорликда ишлайди. Ёшлар билан индивидуал ишлаш, муаммоли оилаларни эрта аниқлаш ва психологик ёрдам кўрсатиш орқали ҳуқуқбузарликларнинг олди олинади.

АҚШда “Community policing” — жамоатчиликка асосланган полиция тизими кенг ривожланган. Бу тизим полиция ва аҳоли ўртасида ишончли муносабатларни шакллантиришга қаратилган. Маҳаллий фуқаролар жамоат хавфсизлигини таъминлашда бевосита иштирок этади. Шу билан бирга, “Predictive policing” технологияси орқали жиноят содир бўлиши эҳтимоли юқори бўлган ҳудудлар олдиндан аниқланади.

Қозоғистонда ҳам ҳуқуқни муҳофаза қилиш тизимини ислоҳ қилиш доирасида маҳалла ва жамоатчилик иштирокини кучайтириш чоралари амалга оширилмоқда. Хусусан, оилавий зўравонликка қарши курашиш, жамоат жойларида хавфсизликни таъминлаш ва реабилитация дастурларини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Хорижий тажрибалар таҳлили шуни кўрсатадики, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда қуйидаги омиллар муҳим аҳамиятга эга:

- аҳоли ва полиция ўртасида ишончли муносабатларни шакллантириш;
- рақамли технологиялардан самарали фойдаланиш;
- ёшлар ва муаммоли оилалар билан манзилли ишлаш;
- жамоатчилик иштирокини кенгайтириш;
- профилактика чораларини илмий таҳлил асосида ташкил этиш.

Ўзбекистонда ҳам мазкур илғор тажрибалардан самарали фойдаланиш орқали маҳаллаларда хавфсиз муҳитни таъминлаш имкониятлари кенгаймоқда. Хусусан, “маҳалла еттилиги”, “қизил-сарик-яшил” тоифалаш тизими, видеокузатув камералари ва профилактика инспекторлари фаолиятини рақамлаштириш хорижий тажрибаларга уйғун равишда ривожлантирилмоқда.

Маҳаллада ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш ва хавфсиз муҳитни яратиш борасидаги чора-тадбирларни такомиллаштириш йўналишлари

Маҳаллада ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш тизимини такомиллаштириш учун, аввало, профилактика фаолиятини илмий асосда ташкил этиш зарур. Бунинг учун ҳар бир маҳалланинг криминоген ҳолатини мунтазам таҳлил қилиш, хавф омилларини аниқлаш ва манзилли чора-тадбирлар ишлаб чиқиш лозим.

Биринчидан, рақамли технологиялардан фойдаланишни кенгайтириш мақсадга мувофиқ. Хусусан:

- интеллектуал видеокузатув тизимларини жорий қилиш;
- “хавотир тугмалари”ни кўп қаватли уйлар ва жамоат жойларига ўрнатиш;
- профилактика инспекторлари учун ягона электрон мониторинг платформасини яратиш;

сунъий интеллект орқали хавфли ҳудудларни таҳлил қилиш тизимини жорий этиш муҳим аҳамиятга эга.

Иккинчидан, “маҳалла еттилиги” фаолиятини янада кучайтириш зарур. Маҳалла раиси, профилактика инспектори, ёшлар етакчиси, хотин-қизлар фаоли ва бошқа масъуллар ўртасидаги ҳамкорликни рақамли платформалар орқали мувофиқлаштириш самарадорликни оширади.

Учинчидан, ёшлар билан ишлаш тизимини такомиллаштириш талаб этилади. Ёшлар ўртасида ҳуқуқий маданиятни ошириш, спорт ва маданий тадбирларни кўпайтириш, интернет орқали тарқалаётган зарарли ахборотларга қарши иммунитетни шакллантириш муҳимдир.

Тўртинчидан, оилавий низоларнинг барвақт олдини олиш механизмларини кучайтириш лозим. Бу борада психологлар, хотин-қизлар фаоллари ва профилактика инспекторларининг ҳамкорлиги муҳим аҳамият касб этади. Айниқса, низоли оилалар билан мунтазам профилактик суҳбатлар ўтказиш ва ижтимоий ёрдам механизмларини кучайтириш зарур.

Бешинчидан, аҳоли бандлигини таъминлаш ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишнинг муҳим омилларидан бири ҳисобланади. Ишсиз ёшлар ва ижтимоий ҳимояга муҳтож шахсларни тадбиркорликка жалб қилиш, касб-хунарга ўқитиш ва микрокредитлар ажратиш орқали жиноятчиликнинг ижтимоий сабабларини камайтириш мумкин.

Олтинчидан, профилактика инспекторларининг малакасини ошириш ва уларнинг моддий-техник таъминотини яхшилаш муҳим вазифа ҳисобланади. Замонавий ахборот технологияларидан фойдаланиш бўйича махсус ўқув курсларини ташкил этиш профилактика самарадорлигини оширади.

Еттинчидан, жамоатчилик назорати ва фуқаролик жамияти институтларининг иштирокини кенгайтириш мақсадга мувофиқ. Нодавлат нотижорат ташкилотлари, фахрийлар, зиёлилар ва блогерларни профилактика ишларига жалб қилиш орқали аҳолида ҳуқуқий онг ва фуқаролик масъулиятини кучайтириш мумкин.

Шунингдек, маҳаллаларни “қизил”, “сарик” ва “яшил” тоифалар асосида баҳолаш тизимини янада такомиллаштириш, ҳар бир ҳудуд учун алоҳида “йўл харитаси” ишлаб чиқиш ва натижадорлик мониторингини йўлга қўйиш муҳим аҳамиятга эга.

Хулоса қилиб айтганда, маҳаллада ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш ва хавфсиз муҳитни яратиш жамият барқарорлиги ҳамда фуқаролар осойишталигини таъминлашнинг муҳим шарти ҳисобланади. Мазкур соҳада амалга оширилаётган ислохотлар профилактика тизимини янги босқичга олиб чиқмоқда.

Хорижий давлатлар тажрибаси шуни кўрсатадики, ҳуқуқбузарликларнинг самарали профилактикаси фақат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолияти билан эмас, балки жамоатчилик, таълим муассасалари, ижтимоий хизматлар ва рақамли технологияларнинг ўзаро интеграцияси орқали таъминланади.

Ўзбекистонда ҳам “хавфсиз маҳалла” тамойили асосида амалга оширилаётган чора-тадбирлар, “маҳалла еттилиги” тизими, рақамли мониторинг ва манзилли профилактика механизмлари ҳуқуқбузарликларни камайтиришга хизмат қилмоқда.

Келгусида мазкур тизимни янада такомиллаштириш учун рақамли технологиялардан кенг фойдаланиш, аҳоли билан манзилли ишлаш, ёшлар ва оилаларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш ҳамда жамоатчилик иштирокини кучайтириш муҳим аҳамият касб этади.

Шу тариқа, маҳаллада хавфсиз муҳитни шакллантириш ва ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш тизимини такомиллаштириш мамлакатда қонунийлик ва ижтимоий барқарорликни таъминлашнинг муҳим кафолати бўлиб хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. “Ўзбекистон Республикаси Президентининг айрим қарорларига маҳаллаларда жиноятчиликнинг барвақт олдини олиш тизими натижадорлигини янада оширишга қаратилган ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги 2025-йилнинг 18-августдаги ПҚ-258-сонли қарори. <https://lex.uz/docs/7690026>
2. “Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Республика маҳаллаларида хавфсиз муҳитни яратиш йўналишида яхлит манзилли ишлаш тизимини жорий этишга қаратилган қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2026-йил 05-январдаги ПҚ-1-сонли қарори. <https://www.lex.uz/uz/docs/7973611>
3. Амиркулов Шоҳжаҳон Ҳусниддин ўғли. “Профилактика инспекторининг “ҳуқуқбузарликлар профилактикаси кун”да “хонадонбай” ишлаш фаолиятини янада такомиллаштириш”